

ବିନା ମାପ ଫିତାରେ ଚିଆରି ହୁଏ ରଥ

ପ୍ରତିବର୍ଷ ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଆସିଲେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଏହି ଅତୁଟ ପରମ୍ପରା । କେବଳ ବିଛି କାଠଗଣ୍ଡିରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଏହି ଯାତ୍ରା ମାତ୍ର ୫୮ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ରୁପ ନିଏ ତିନୋଟି ବିଶାଳ ରଥରେ । ଏହା କେବଳ କାରିଗରୀର କାହାଣୀ ନୁହେଁ; ଏହା ଭକ୍ତି, ପରମ୍ପରା ଓ ସେବାର ଏକ ଅନନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟ । କାଠଗଣ୍ଡି ପୂଜାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ରଥ ନିର୍ମାଣ । ବୈଶାଖ ମାସର ପବିତ୍ର ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଦିନ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ହଜାର ହଜାର ଭକ୍ତଙ୍କ ସମାଗମ ହୁଏ । ନୟାଗଡ଼, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆଣାଯାଇଥିବା ପବିତ୍ର କାଠଗଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକର ବିଧିବଦ୍ଧ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଚନ୍ଦନ, ସିନ୍ଦୂର ଓ ପୁଷ୍ପ ଅର୍ପଣ ସହ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି, ଓ ହୁଳହୁଳି ମଧ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ରଥ ନିର୍ମାଣର ପବିତ୍ର ପର୍ବ । ଏହା ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ରଥ ନିର୍ମାଣର ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେଉଁଠାରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ରଥଖଳା କୁହାଯାଏ । ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ରଥଖଳାରେ ପ୍ରାୟ ୨୦୦ରୁ ୨୨୦ କଣ ସେବାୟତ କାରିଗର ନିଯୋଜିତ ହୁଅନ୍ତି । ପିଢ଼ି ପରେ ପିଢ଼ି ଏହି ସେବା କରି ଆସୁଥିବା ମହାରାଣୀ, ଭୋଇ ସେବାୟତ, ଓଝା ମହାରାଣୀ, ରୁପକାର ଓ ଦର୍ଦ୍ଦୀ ସେବାୟତମାନେ ମିଳିତ ଭାବେ ରଥ ନିର୍ମାଣ କରନ୍ତି । ମହାରାଣୀମାନେ କାଠର ଆକୃତି ଗଢ଼ନ୍ତି, ଭୋଇ ସେବାୟତମାନେ ଭାରା କାଠ ଓ ଚକ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରନ୍ତି, କମାର ସେବାୟତମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ଏବଂ ରୁପକାର ଓ ଦର୍ଦ୍ଦୀ ସେବାୟତମାନେ ରଥକୁ ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାର ଓ ରଙ୍ଗିନ ବସ୍ତ୍ରରେ ସଜାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମସର୍ଯ୍ୟର କଥା ହେଉଛି ଫିତା ନାହିଁ, ଆଧୁନିକ ନଷା ନାହିଁ ତଥାପି ଚିଆରି ହୁଏ ବିଶାଳ ରଥ । ରଥ ନିର୍ମାଣର ସବୁଠାରୁ ଆତ୍ମସର୍ଯ୍ୟକନକ ଦିନ ହେଉଛି ଏଠାରେ ଆଧୁନିକ ମାପପିତା କିମ୍ବା କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଡିଜାଇନର ବ୍ୟବହାର ହୁଏନାହିଁ । କାରିଗରମାନେ

ସାମ୍ପ୍ରତିକ 'ହାତ' ଓ 'ଆଙ୍ଗୁଠି' ମାପ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସମସ୍ତ କାଠକୁ ମାପନ୍ତି । କାଠର ଖାଞ୍ଜା ଓ ଗୁଞ୍ଜି ପ୍ରଣାଳୀରେ ରଥର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ । ଏହି ପାରମ୍ପରିକ କୌଶଳ ଆଜି ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ୫୮ ଦିନ ପରେ ଠିଆ ହୁଏ ତିନୋଟି ମହାରଥ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାସର ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରଥ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରଙ୍ଗର ବସ୍ତ୍ର ଓ ପାରମ୍ପରିକ ଅଳଙ୍କାରରେ ସଜାଯାଏ ।
ନନ୍ଦିଘୋଷ — ମହାପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥ; ଭଜନା ପ୍ରାୟ ୪୫.୬ ଫୁଟ, ୧.୬ଟି ଚକ ।
ତାଳଧ୍ୱଜ — ପ୍ରଭୁ ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ ରଥ; ଭଜନା ପ୍ରାୟ ୪୫ ଫୁଟ, ୧.୪ଟି ଚକ ।
ଦର୍ପଦଳନ — ଦେବୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ରଥ; ଭଜନା ପ୍ରାୟ ୪୪.୬ ଫୁଟ, ୧.୨ଟି ଚକ ।
 ରଥ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ୮୬୫ଟି କାଠଗଣ୍ଡି ବନ ବିଭାଗ ସମ୍ପର୍କ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଯାହାର ବଜାର ମୂଲ୍ୟ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି କାଠ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ମନ୍ଦିରକୁ ନିଃଶ୍ୱେଦରେ ଦିଆଯାଏ । ରଥ ନିର୍ମାଣରେ ନିଯୋଜିତ

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସ୍ଥାପନ କର୍ତ୍ତା

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାପନ କର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପଞ୍ଚମପୁରୁଷ, ପୂର୍ଣ୍ଣବଂଶର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ସେ ଅବତୀ ଦେଶର ରାଜା ଥିଲେ । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରକଟ ହେଲେ ବୋଲି ଧର୍ମପୁରାଣ କହନ୍ତି । ସତ୍ୟ ଯାଯାତ ଜଗନ୍ନାଥ ଆବିର୍ଭୂତ କୃତେନ (୨୧ ଅଧ୍ୟାୟ) ସତ୍ୟ ଯୁଗରେ ଏହି ପୌରାଣିକ ପୁରୁଷ ପୂଜା ଖ୍ୟାତ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତ୍ରେତୟା ଯୁଗର ଷ୍ଟେଡ଼ିଆ, ମାତ୍ର ପୂଜା ଋଷିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ହିଁ ହେଉଥିଲା । ରାଜା ରତ୍ନଗ୍ରୀବ ଚତୁର୍ଥାୟୁଗରେ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ପଦ୍ମପୁରାଣ କହନ୍ତି । ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ସମୟ ହେଲା, ଦ୍ୱିତୀୟ ପରାଶି ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବରାହକର୍ମ । ଏତେ ବେଳକୁ ବାରପୁଜା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପରମ୍ପରାକୁ ଆଣିବାକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କହନ୍ତି, କେହି କେହି ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, କେହିକେହି ବା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ମାତ୍ର ଯାହା ଜଣାଯାଏ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ରାଜା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପୂଜାରେ ନିକଟତମ ବ୍ୟକ୍ତି ରୂପରେ ଆସିଥିଲେ ସେ ନିଜକୁ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବୋଲାଉଥିବା ମାବଳାପାଠିର ଯଯାତି କେଶରୀଙ୍କ ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ତାହା ୧୫୬୬ କୋଟି ବର୍ଷ ଚଳନ କଥା । (ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଷ୍ଟେଡ଼ିଆ ଇତିବୃତ୍ତ ପୁସ୍ତକ) ବାସ୍ତବରେ ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କ କାଳକୁ ଧରିଲେ ଏହା ସୁରାଣୀତୀତ କାଳର କଥା ହେବ ।

ଧାର୍ମିକ ଅର୍ଥାନ୍ତୁବାଦ

ଶ୍ରୀ — 'ଶ୍ରୀ'ର ଅର୍ଥ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ବିଭବ, ଆଲୋକ । ସେ ଭକ୍ତି, ପ୍ରୀତି ଓ ଶୋଭା ପ୍ରଦାୟିନୀ ଶକ୍ତି । ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ଜ୍ୟୋତି ସ୍ୱରୂପ, ସେ ସର୍ବ ପ୍ରକାଶ୍ୟ, ସେ ହିଁ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ।
କ — 'କ'ର ଅର୍ଥ ଉତ୍ତର, ବିଷ୍ଣୁ, ପିତାମାତା, ତେଜଃ । ସକଳ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ହେଉଛନ୍ତି ଉଗ୍ରବାନ ଜଗନ୍ନାଥ । ସର୍ବ ଦେବତା ତାଙ୍କଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି । ସେ ବେଦ, ମହା, ଯୋଗ, ଜ୍ଞାନ ଆଦିର ଉତ୍ସ୍ତର । ସେ ହିଁ ଆରାଧ୍ୟ ଦେବତା ବିଷ୍ଣୁ, ସେ ହେଉଛନ୍ତି ସକଳ ପ୍ରାଣୀ ଜଗତର ପିତାମାତା । ସେ ଏହାରେ ସର୍ବକାରିଣୀ ଶକ୍ତିରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ।
ଗ — 'ଗ'ର ଅର୍ଥ ଗଗନ, ସ୍ୱର୍ଗ, ଗୁରୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଅନନ୍ତ, ସାଗର ପରି ଗଭୀର, ଗୋଲାପ ପରି କୋମଳ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଗୁରୁ, ତାଙ୍କର ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ଆଶ୍ରୟ ପାଇବା ସମସ୍ତଙ୍କର କାମ୍ୟ ।
ନା(ନ) — 'ନ'ର ଅର୍ଥ ନିରାକାର, ନିର୍ବିକାର, ଅବିନାଶୀ, ସ୍ଥାନାତୀତ, ନିର୍ମାୟା, ନିରାହ, ନିର୍ମଳ । ନିରାକାର, ନିର୍ଗୁଣ, ନିତ୍ୟ, ଅବିନାଶୀ ପରମାତ୍ମା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ସାକାର, ସଗୁଣ ସ୍ୱରୂପ ହିଁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ।
ଥ — 'ଥ'ର ଅର୍ଥ ପର୍ବତ, ଭୟଭ୍ରାତା, ମଙ୍ଗଳ, ରକ୍ଷଣ । ସେ ଅଜୟ, ଅନାଥର ନାଥ, ଭୟ ନାଶକ, ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳକାରକ । ସେ ଶ୍ରୋତ୍ରପାଳର ମାନ ରକ୍ଷଣ, ଗଳ ଭଙ୍ଗାରଣ ପରି ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୂର କରନ୍ତି ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ୧୨୦ ବିଭାଗ

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ଯିଏ ସାରା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଚଳାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ହାତରେ ୧୨୦ ବିଭାଗ । ସବୁ ତାଙ୍କରି ସେବାରେ, ସକାଳର ନିତ୍ୟକର୍ମର ସେବାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦ୍ୱିପହର, ରାତିରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଯାଏଁ ସବୁ ପାଇଁ ଗୋଟେ ଗୋଟେ ନାତି । ସେ ନାତି କରିବାକୁ ଗୋଟେ ଗୋଟେ ବିଭାଗ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେବାୟତ । ଏମିତି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପ୍ରତିଟି ସେବା ପାଇଁ ଅଛନ୍ତି ୧୨୦ ସେବାୟତ ଗୋଷ୍ଠୀ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଏମିତି ଠାକୁର ଯାହାଙ୍କର ପାଖରେ ୧୨୦ ପ୍ରକାର ସେବକ ସେବା ସମର୍ପଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନେକ ସେବା ବିଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ବସିଥିବାରୁ ଅନେକ ଏବେବି ରହିଛି । ଯେମିତିକି ଶଂଖୁଆ ସେବକ, ଏବେ ଆଉ ନାହାନ୍ତି, ତେଣୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ବାହୁନି ଶଂଖ । ଆଗରୁ ଥିବା ବାଣୀକାର ସେବା ମଧ୍ୟ ଆଉ ନାହିଁ । ମାହାରି ସେବା ମଧ୍ୟ ଏପରି ଏକ ସେବା ଯାହା ଏବେ ଲୁପ୍ତ ପାଇଗଲାଣି । ଅନେକ ସେବା ଏବେ ଲୁପ୍ତ ପାଇଥିଲେ ବି ଏବେବି ରହିଛି ଶତାଧିକ ସେବା ଓ ସେବକ । ସବୁଠାରୁ ଆଦ୍ୟ ସେବକ ହେଉଛନ୍ତି ପରମପୁତ୍ର୍ୟ ଗଜପତି ମହାରାଜା । ସ୍ଥାନସତ୍ରାରେ ସ୍ଥାନକେତାରେ, ରଥଯାତ୍ରାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବାହୁଡ଼ା ଦିନ ରଥରେ ଛେରାପଝିରା କରିଥାନ୍ତି ଗଜପତି । ସେହିପରି ହେଉଛନ୍ତି ପୂଜାପଣ୍ଡା ସେବକ । ସେମାନେ ପାଇଁ କରି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ୬୦ ପରତି ଭୋଗକୁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ଭସନ୍ତି କରନ୍ତି । ସେହିପରି ସିଂହାରି ସେବକ ବା ପୁଷ୍ପାଳକ ସେବକ, ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଦେଶ କରିଥାନ୍ତି । ଆଉ ଜଣେ ସେବକ ହେଉଛନ୍ତି ବିତରଳ ମହାପାତ୍ର ଯିଏ ଆସିଲେ ହିଁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଦ୍ୱାର ଖୋଲିବ । ସେହିପରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ରାନ୍ଧିବାକୁ ନିଯୋଜିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସୁଆର ସେବକ, ଚନ୍ଦନ ଘୋରିବାକୁ ଅଛନ୍ତି ଘରୁଆରି ସେବକ । ଅନ୍ୟ ସେବକ ହେଉଛନ୍ତି ଦଳତା ସେବକ ଏବଂ ପତି ମହାପାତ୍ର ସେବକ, ଯିଏ କି ବର୍ଷର ୩୬୫ ଦିନ ମନ୍ଦିର ସେବା ପାଇବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି । ଏବଂ ବିଶେଷ କରି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଧୂଳି ଘୋଳିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ସେବା କରିଥାନ୍ତି ଦଳତା ସେବକ । ଏମିତି ଦିଅଁ କୋଉଠି ଦେଖୁଛନ୍ତି ? ନିଜଟି ବେଶ, ନିଜଟି ଘଣ୍ଟାକୁ ଘଷା ଅଳଗା ଅଳଗା ନାତି । ଅଳଗା ଅଳଗା ସେବକ...

ମାହାରି ସେବା ମଧ୍ୟ ଏପରି ଏକ ସେବା ଯାହା ଏବେ ଲୁପ୍ତ ପାଇଗଲାଣି । ଅନେକ ସେବା ଏବେ ଲୁପ୍ତ ପାଇଥିଲେ ବି ଏବେବି ରହିଛି ଶତାଧିକ ସେବା ଓ ସେବକ

ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ଖଞ୍ଜା ୧୨୦ ବିଭାଗ ... ଆମ କଳାଠାକୁରଙ୍କ ଠାଣି କିଏ ପାରିବ ଜାଣି ... ।

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ବିଚାର

ଶ୍ରୀ କ ଗ ନ । ଅ ସଂସ୍କୃତିରେ ଅନ୍ୟ ବହୁ ମତବାଦ ପରି ତନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ବିପୁଳ ପ୍ରଭାବ ପତିଛି । ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଶା ଏକଦା ତନ୍ତ୍ରର ଏକ ପ୍ରଧାନ ପୀଠ ଥିଲା । 'ବଜ୍ରତନ୍ତ୍ର' ଶ୍ରୀରୁ ତନ୍ତ୍ରର ଚାରିପାଠ ମଧ୍ୟରେ ଉଦ୍‌ଭାୟାନପାଠକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସହ, ଏହାକୁ ତନ୍ତ୍ର ସାଧନାର ମୁଖ୍ୟପାଠ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛି । କାଳିକା ପୁରାଣରେ ଏହି ପାଠ 'ଉଦ୍‌ଭାୟା' ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ପାଠ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତ । ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ଡ. ବିନୟଚୋଷ ଉଦ୍‌ଭାୟା ଆଦି ଗବେଷକମାନେ ଉଦ୍‌ଭାୟାନପାଠ ଓ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଏକ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପାଠ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ତନ୍ତ୍ରପାଠ ରୂପେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଛି । ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ

କରେ 'ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସାକ୍ଷୀ ଦକ୍ଷିଣ କାଳୀକା' । ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ସାକ୍ଷୀ ଦକ୍ଷିଣ କାଳୀକା ଅଟନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକ ମତାନୁସାରେ ଏହି ପାଠର ଇଷ୍ଟଦେବୀ ବିମଳାକୁ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଭୈରବୀ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଭୈରବ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ତନ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତନ୍ତ୍ରପାଠର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅଷ୍ଟଶକ୍ତି ଓ ଅଷ୍ଟରୂପ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶ୍ରୀ କ୍ଷେତ୍ରର ଅଷ୍ଟଶକ୍ତି ରୂପେ ବଡ଼ମୂଳ ସ୍ତ୍ରୀକୋଶରେ ବିମଳା, ପର୍ଣ୍ଣମରେ ବିମଳା, ବାୟୁକୋଶରେ ସର୍ବମଙ୍ଗଳା, ଭରଣରେ ଅର୍ଦ୍ଧଶୋଷିନୀ, ଶଶାନରେ ଆକାମତଣ୍ଡୀ, ପୂର୍ବରେ ମରାଚିକା, ନୈରତରେ ତ ଶ୍ଚ ରୁ ପ । ବିରାଜିତା । ଶ୍ରୀ 16 କ୍ଷେତ୍ର ଅତର୍ବେଦୀର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ

ଏହି ଅଷ୍ଟଶକ୍ତିକ ପରିକଳନା କରାଯାଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସେହିପରି ଅଷ୍ଟରୂପ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦିଗରେ ବିରାଜିତ । ସେମାନେ ହେଲେ କପାଳମୋଚନ, ଯମେଶ୍ୱର, ଶଶାନେଶ୍ୱର, ମାକ୍ଷେଶ୍ୱର, ବିଲେଶ୍ୱର, ନାଳକଣ୍ଠ, ବଗେଶ ଓ ମହେଶ ବା ଲୋକନାଥ । ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିରରେ ବିମଳାକୁ ଭୈରବ ରୂପା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ସମର୍ପଣ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟପାଠ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏଠାରେ ଦେବୀ ସତୀଙ୍କ ପାଦ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଏହା ପଦପାଠ ରୂପେ ମଧ୍ୟ ପରିଚିତ । ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଦେବୀ ଯଥା କୁତାମତଣ୍ଡୀ, ମ ଶ । ଶ ଶ୍ରୀ 1, ଖ ମ କ । କ 1, ଦେବକାଳୀ, କମଳା ଆଦି ପୂଜା ପାଆନ୍ତି ।

